

20

1784, 10.

DE

COMPARATIONE

LEGVM ROMANARVM CVM GRAECORVM

IN SENATV

COMMENTATIO I.

QVAM

ILLVSTRIS IVRECONSULTORVM ORDINIS

AUCTORITATE

PRAESIDE

D. CHRIST. GOTTLOB EINERTO

ORDINIS ICTORVM ET SENATORII IN HAC VREE

ASSESSORE

A. D. XXII. IAN. A. O. R. MDCCCLXXXIV.

IN AUDITORIO ICTORVM

PUBLICAE TVEBITVR

AUCTOR

BALTHAS. FRIDERIC. RUMMELT

LEGVM CVLTOR

LIPSIENSIS.

LIPSIAE

EX OFFICINA IACOBAEERORVM.

P. 7

KÖNIGLICH
UNIVERSITÄT
ZÜRICH

1

2

V I R O

ILLVSTRI MAGNIFICO
EXCELLENTISSIMO. AMPLISSIMO

IVRIVM CONSVLTISSIMO

ADOLPHO

C H R I S T I A N O

W E N D L E R O

SERENISSIMO PRINCIPI SAXONIAE ELECTORI A
CONSILII AVLICIS IVRIS VTRIVSQUE DOCTORI
SCABINATVS LIPSIENSIS ASSESSORI MERENTISSIMO
ET NVNC CIVITATIS LIPSIENSIS
CONSVLI

PATRONO OPTIMO MAXIMO

VIR ILLVSTRIS

ATQVE

MAGNIFICE

*Quaerenti mihi, multumque et diu
cogitanti, quam re aliquod meae
in TE pietatis specimen vel publi-
ce vel priuatim edere possem, nulla maior occur-
rebat, quam si hunc libellum TIBI sacrum dicarem,
TVOQUE NOMINE ILLVSTRI insignitum in lu-
cem emitterem. Et profecto, nescio, an vlla alia*

A 3

re

re et meis rationibus, et huic dissertationi melius
consulere potuissem. Fuit enim haec semper commu-
nis opinio, atque etiam nunc in omnium animis ver-
satur, auctoritate magni nominis VIRI, ad iuue-
nem, bonarum litterarum cultorem, commendandum,
aptius nihil esse. Vereor quidem, ne non TVA per-
sona satis dignus sit iste libellus exiguus nulloque ele-
gantiae cultu commendabilis. Sed quaeso obtestor-
que, ne meo ingenio potius, quam ardori, me mea-
que studia TIBI probandi, ac meam in TE obser-
vantiam declarandi, id tribuendum putes. Dabis
igitur, VIR MAGNIFICE, hoc precibus meis ob-
servantissimis, ut animum parumper a cogitatione
graviorum rerum, quibus praesertim in Consulatu
nunc gerendo impediris, ad hanc dissertatiunculam
sereno animo vultuque legendam transferas.

Iubeat

*lubeat vero rerum omnium praepotens Deus,
ut ciues Lipsienses, quorum, cum omnes TIBI ob-
strictissimos habeas, ut valeas, tanti interest, ex
quacunque re, quam in salutem urbis nostrae susce-
peris, ut hactenus, ita etiam in posterum, uberrim-
os fructus quam diutissime percipiant. Fiet hoc,
si integras TIBI animi corporisque vires, id quod
omnes vnanimi voce optant, in muneris TVI am-
plissimi grauissimique partibus rite obeundis concesserit,
ut, quod libenter facis, diu facere, deque Pa-
tria bene mereri possis.*

*Ab eodem munificentissimo omnis boni largitore,
ut totam Domum TVAM illustrem, omnibus, quae
in humanam sortem cadant, bonis cumulatissimam
praestet, sincerissimis precibus contendo.*

Me

*Me vero ac studia mea benevolentiae et patro-
cinio TVO fouendum recreandumque trado, ac
TIBI spondeo sanctissime, talem me semper in TE
fore, qualem maxime esse et TV vis, et me decet:
meque hoc animo esse, vt non diutius mihi ipse pla-
cere possim, quam haec mihi ratio placuerit.*

ILLVSTRIS ET MAGNIFICI
NOMINIS TVI

additissimus cliens
Balth. Frider. Rummell.

PROOE-

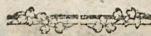
PROOEMIUM.

Quo quis magis timorem natura sibi infitum aliorum oculis subtrahere atque occultare studet; eo facilius hic in illo deprehendetur tum, cum primum in lucem adspectumque eruditorum proditurus, aliquod suae qualiscunque doctrinae specimen edendum, limatis Virorum in omni scientiae genere peritissimorum iudiciis debet subiicere. Qui pudor, si ingenuus est, vtrum vituperatione, an potius indulgentia dignus sit censendus, mihi minime

B

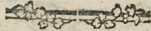
diiudicare

diudicare licet. Si autem Virorum, qui suis temporibus
 maximis et sapientiae et doctrinae laudibus floruerunt, de
 hac re sententias audiamus: ex iis, quid hic sit iudicandum,
 quisque facile intelligere poterit. Ille quidem Historiae
 Naturalis Conditor, in studiis litterarum, ait, timorem
 magis, quam nimiam fiduciam decere. Doctissimus vero
 idemque sapientissimus Socrates se non indignum putavit,
 cum ingenue fateretur, scire se nihil, praeter hoc ipsum,
 quod nihil sciret. Haec cum ex tantorum Virorum ore
 sint audita, quibus cum me nec ingenio audeam, nec vlla
 alia re comparare; nec mihi liberalem mearum virium te-
 nuitatis confessionem dedecori fore existimavi, spe dulcis-
 sima fretus, me illa a benevolis huius libelli lectoribus eo
 plus indulgentiae esse impetraturum. Nihil enim ardentius
 opto, quam hoc, ut intelligentes litterarum existimatores,
 quicquid est huius commentationis, aequi bonique consu-
 lant atque errores in eo fortasse commissos, iuuenili meae
 aetati benigne velint condonare. Qui vero mihi obii-
 ciant, hanc materiam longius petitam, et nostra aetate pla-
 ne nullius esse utilitatis; ii probe perpendant, mihi non so-
 lum talis argumenti tractationem, quod etiam viribus meis
 quodammodo responderet, fuisse quaerendam, sed illas
 etiam ipsas leges antiquas, etsi non hodie ita, ut olim, vi-
 geant, tamen tanquam vnicos optimosque omnis iurispru-
 dentiae recentioris fontes esse considerandas. Operae igitur
 pretium me esse facturum putavi, si ex quibusdam legi-
 bus Romanis et Graecis inuicem comparatis, quae inter
 cas

eas intercederet, similitudinem ostenderem. Hoc enim nemo expectet, me omnes ac singulas leges Romanas, quae fortasse aliquam cum Graecis institutis similitudinis speciem prae se ferant, hic esse enumeraturum (huius enim dissertationis angustiae eum ambitum non caperent) sed nonnisi quasdam ex illarum numero selectas, veluti per transennam spectandas, proponam, ut ex iis, quantum ad meliorem nonnullarum legum Romanarum intelligentiam ¹⁾, Graecorum institutorum scientia iuuet, possit iudicari. Sub legibus vero Graecis, non ius vniuersum, quod in tota Graecia multa per secula obtinuit, sed eas tantummodo intelligo, quas a Solone et Lycurgo, Viris, quorum similitum singula secula vix vnum et item alterum Rebus publicis concedere solent, Athenis et Sparta, vrbibus, quae semper prae reliquis Graeciae ciuitatibus, mercaturae florentissimae fama, summo Philosophiae artiumque liberalium studio et maxima denique virtutis gloria in bellis, inprimis contra Persiae reges gerendis, parta, longe excelluerunt, latas et promulgatas fuisse, accepimus.

1) Cic. de Legg. II, 23.

 CAPVT I.

De diuerso modo ac ratione, a Romanis, Lacedaemoniis et Atheniensibus in legibus posteritati relinquendis, observata.

Si antiquissima imperii Romani tempora memoria nostra repetimus; facile inueniemus, apud Romanos de more receptum fuisse hoc, vt leges perlatae, vel in aes incisae, vel litteris mandatae, posteris in perpetuam rei memoriam ¹⁾ relinquerentur. Id quod Romani dubio procul eo consilio fecerunt, vt improbi poenarum constitutarum notitia a sceleribus et delictis cum publicis tum priuatis perpetrandis deterrentur atque omnibus, qui his legibus teneri deberent, spes sese iuris ²⁾ ignorantia excusandi praecideretur. Haud facile aliud quicquam hoc sapientius atque vtilius potuisset excogitari. Sed Cicero, celeberrimus ille, quem Italia tulit, cum Orator, tum Philosophus, non semper ita de hac re iudicauit. In disputationibus enim suis Philosophicis, quarum multae adhuc nobis supersunt, leges scriptas modo maximis, vt decet, laudibus ornare, modo earum vtilitatem impugnare solet. Cum vero omnes eius varias sententias hic recensere longius sit, quam pro instituti nostri breuitate, vnam et item alteram tantummodo in medium proferre iuuabit. Nimirum ³⁾ Cicero in praestan-

¹⁾ Liv. III, 57.

²⁾ L. 9. 7. de iur. et fact. ignorant.

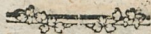
³⁾ Cic. de Legg. I, 5. 7.

praestantissimis suis de Legibus libris ita disputat, ut leges humanas, quippe vincula a dissolutis hominibus facillime perrumpenda, contemnere iisque ius e folius naturae fonte haustum longe anteponeere videatur. Tum vero ille omnia rationi diuinitus nobis concessae tribuit, quam adultam et perfectam sapientiae nomine rite esse insigniendam existimat. Quare non ab edicto praetoris, neque a XII. tabulis, sed penitus ex intima Philosophia censet iuris disciplinam esse hauriendam, laudesque legum animis mortalium iam natura innatarum, quippe homine ratione praedito dignissimarum, usque ad astra extollit. Quamuis quidem Cicero haec disputando, iis non dissimilis possit videri, qui, consilio, nescio, quo ducti, laudando antiquiora recentioribus iniuriam facere cupiunt: ille tamen 4) aliis locis ad salutem civium civitatumque incolumitatem lege humana, emendatrice vitiorum et virtutum commendatrice, nihil melius, nihil pulchrius inueniri potuisse contendit. Si hic magis Ciceronis verba, quam rem ipsam respicias; facile fieri potest, ut illum in his diuersis sententiis prolatis sibi plane contradixisse, existimes. Sed hoc neque in oratione nostra ponimus, neque in cuiusquam suspitione relinqui volumus. Si enim rem subtilius iudicaueris; illa non tam re, quam dictu mirabilia videbuntur. Cum enim Cicero leges ab ipsa natura perfectas humanis praeceptis praefert; haud dubie notionem talis Reipublicae

B 3

per-

4) Cic. de Legg. II, 5.

perfectae atque omnibus numeris absolutae menti suae informatam habuit, qualis memoria neque olim extitit, nec vnquam facile reperietur. In ciuitate hoc modo constituta minime quidem dubitamus, quin ius a natura ductum sine consuetudine et legibus ad optimam vitae conditionem possit sufficere. Qui enim naturam, optimam ducem, vbique sequitur, satis beatam vitam viuere est censendus. Quare homines, si omnes boni atque nullis vitiis essent obnoxii, scriptis legibus nullo non tempore potuissent carere. Sed in tanta hominum peruersitate, de qua iam Cicero faepissime conquestus est, vbi multi, quod iustum et laudabile est, vel, quia sunt aliis paullo hebetiores, non intelligunt, vel, cum vitiis litent, dissimulant: quis dicere audeat, aliud quid vnquam melius aut praestantius iure humano excogitari potuisse, quod, ne vllas excusandi locus daretur, litteris consignatum atque expressum, omnibus, quicquid agendum fugiendumue esset, ante oculos posuit, eoque vitae mortalium quiete transigendae haud parum prospicere studuit? Summos igitur Viros, qui legibus condendis generi humano tam egregie consultum cupiuere, non superflua egisse putemus, sed iis, tanquam optime de Rebus publicis meritis, iustum debitumque pretium ponamus. Id quod facere, ipsum Ciceronem, vt supra monuimus, minime puduit. Cum enim bene cognitum atque perspectum haberet, in peruerso statu hominum praesenti, leges ciuiles tam necessarias esse, vt ab illo non tam posci, quam efflagitari viderentur: assensum iis tribuendum non quidem

quidem denegavit, hoc autem suavit legumlatoribus, ut iuris naturalis imaginem in suas quisque leges, quantum imitatione liceret, transferre inque iis exprimere deberent. Haec est, ni fallor, horum dictorum Ciceronis dubiorum sententia, haec vis verborum. Qui vero in antiquitatis studio paullo diligentius sunt versati, facile videbunt, Ciceronem, ubi leges naturales scriptis maioris facere videtur, Lycurgum, quem saepe in scriptis suis ⁵⁾ laudavit, quodammodo fuisse imitatum. Qui, quamvis non tantum pretii, ut ille, rationi humanae erroribus saepe obnoxiae tribueret, sed novis potius legibus ferendis ei succurrendum statueret: leges tamen suas, ut mores, vitae usu referri, quam litteris tradi maluit. Plane igitur earum notitia nobis esset carendum, nisi in eius vitae scriptoribus atque in aliis litterarum monumentis hinc inde dispersae extarent. Causae vero inprimis duae videntur Lycurgum invitasse, ut leges suas Lacedaemoniis non scriptas relinquendi caperet propositum. Nimirum, cum plurimi legumlatores ⁶⁾, neglecta puerorum et adolescentum educatione eaque soli parentum arbitrio relicta, id unum videantur egisse, ut iis, qui contra legum praecepta peccassent, poenae constituerentur et irrogarentur: ille contra omnes animi ingeniique vires eo intendit, ut, formandis publica severaque institutione atque disciplina liberorum moribus,

⁵⁾ Cic. de Off. I, 22. Tusc. Quaest. V, 3. Academ. IV, 44.

⁶⁾ Plur. Lycurg. et Lacon. Xenoph. Cyrop. I. in Lacon.

moribus, ciuium peccatis obuiam iret. Non enim hic sapientissimus vir ignorabat, bona virtutis principia infantibus cum lacte materno veluti instillata, eorum animis plerumque immota inhaerere, iisque tum ad ciuitates feliciores efficiendas, tum ad populos virtutis studiosiores reddendos, nihil efficacius esse. Summam igitur educationis Lacedaemonensium in eo positam fuisse inuenimus, vt liberorum animi a prima inde aetate 7), obedientia erga leges et magistratum senumque 8) reuerentia imbuerentur. Quare 9) Agefilaus non male cum Xenophonte egisse est censendus tum, cum ei suassisset, vt liberos suos Spartam mitteret, vbi tanquam in optima sapientiae officina praeclearam obediendi imperandique scientiam discere possent. Huic vero rationi alia adhuc, haud leuioris momenti accedit. Quis enim est, quin sciat, humanum animum natura ita esse comparatum, vt moribus, quam legibus scriptis, quae plerumque inuitis 10) ciuibus iniungi solent, multo libentius obsequium soleat praestare? Nec Lycurgum haec notissima obseruatio fugisse videtur. Voluit enim, vt ciuibus suis virtus, firmissimum salutis publicae fundamentum, non legibus publicis, sed talibus inculcetur, quae ex ipsa consuetudine vim et potestatem sensim sensimque nanciscerentur. Sic vero fiebat, vt Lacedaemonii, a teneris annis, virtutem

7) *Plut.* in Lycurg.

9) *Plut.* in Agefil. *Val. Max.*

8) *Cic.* de Senectut. c. 63. *Plut.* II, 6.
in *Moral.* p. 795.

10) *Dion. Crysof.* or. 76.

virtutem colere, vitia autem auerfari, affuefient. Quamquam Athenienfes, forte Lacedaemoniorum exemplo ducti, per longum temporis intervallum sine legibus fcriptis vivebant: tamen perpetuis difcordiis et feditionibus, quae pene totam Rempubicam evertiffent, edocebantur, fe talibus carere non poffe. Quare in tanta ciuitatis miseria, omnium oculos in fe defixos tenebat Draco, Vir maximae fapientiae et probatae virtutis, malo, quo respublica Athenienfis laborabat, praefenti legum remedio prouifurus. His vero tam acerbae et faepe immanes poenae vel leuiffimis delictis conftituae erant, vt ¹¹⁾ Demades iocaretur, eas non atramento, fed fanguine fcriptas fuiffe. Et cum ob hanc ipfam poenarum atrocitatem in dies magis magisque in contemptum abirent; Soloni, vni e feptem illis Graeciae Sapientibus, illas abrogandi, nouasque ferendi cura omnibus Athenienfium fuffragiis confficientibus, demandabatur. Et profecto fpes de Solone concepta, vt experientia docuit, illos minime fefellit. Sed, ne ianuam aedibus maiorem faciamus: age, ad ipfas tum Romanas tum Graecas leges progrediamur, in quibus enarrandis atque inuicem comparandis paullo diligentius copiofiusque liceat nobis verfari.

11) Plur. Lycurg.

CAPVT II.

*De praecipuis apud Laedaeonios, Romanos et Athenienses
magistratum generibus.*

Cum inter omnes constet, leges illas decemvirales Romanorum, a quibus, si ¹⁾ Liuium aliosque audias, omne reliquum ius cum publicum, tum priuatum originem duxit, secundum Graeciae, et inprimis Atheniensium, instituta, mores et iura fuisse compositas; facile fieri potest, ut quis in hunc opinionis errorem adducatur, ut credat, Romanas leges semper et ubique cum iure Graeco consentire debere. Sed non ita res se habet. Nonnulla enim in Graecorum institutis reperimus, quae in Romanorum legibus plane desiderantur. In aliis vero rebus horum duorum populorum legumlatoribus ita statuere placuit, ut saepe legamus, leges de vna eademque re et in Graecia et Romae latas, pro diuersa Rerumpublicarum forma, sibi plane contrarias fuisse. Id quod ex ipsa legum comparatione iam instituenda facile intelligi poterit. Inter omnia vero Lycurgi instituta iure meritoque primum locum tenere videtur Senatus ²⁾ constitutio, cuius numerum octo et viginti senatoribus, proprio *ἡγεμοντων* nomine vocatis, definiuit. Qui cum nimiam regum potestatem populi que licentiam, auctoritate

1) Liv. III, 34. Cic. Or. I, 44. Cic. de Legg. II, 23.

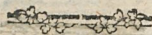
2) Plut. in Lycurg.

auctoritate sua interposita, coercendi facultate fruerentur: haec sine inter primas causas status, quo Lacedaemonii tam diu gaudebant, efflorescentis est referenda. Hoc enim tempore antea omne imperium vel in manibus regum crudelissime in ciues saeuientium, vel penes populum, nimia licentia abusum, fuisse accepimus. Senatus igitur a Lycurgo ³⁾ constitutus Rempublicam cum a Tyrannorum ferocia, tum ab effrenato populi imperio, tutissimam praestabat. Si enim populi vires nimis auctae videbantur; senatores regum partes amplecti; ad reprimendam vero eorum tyrannidem, populi causam defendere solebant. *Quantum* autem Lycurgus saluberrimo hoc instituto rationibus ciuitatis Lacedaemoniensis quam optime consultum cupiuerat: eius tamen successoribus senatoria potestas tanta adhuc est visa, ut ei Ephorum auctoritatem, tanquam frenum, iniiciendam esse putarent. Annis igitur CXXX. post, quam ille morte, quam sibi inedia consciuerat, voluntaria, humanis rebus erat ereptus; rege Theopompo, ⁴⁾ Elatus, primus Ephorus designabatur, cui sequentibus temporibus quatuor adhuc alii addebantur, qui semper ex plebe in singulos annos creati, anno vertente, magistratu abibant. In his vero tantam fuisse auctoritatem reperimus, ut non solum homines priuatos, sed ipsos adeo ⁵⁾ reges comprehensos in custodiam tradere possent. Ex hac magi-

C 2

stratum

3) *Plur.* ep. 8.5) *Cornel.* in Pausan., c. 3. *Xenoph.*4) *Plur.* in Lycurg. *Aristotel.* de in republ. Laced. c. 8. republ. II, 9. *Plur.* in Agefil.

fratuum Lacedaemoniensium forma, quanquam eius imaginem, primis tantum lineis ductis, hic adumbrauimus; tamen luculenter patet, imperium Spartae neque in vnus dominatu positum, neque solum apud optimates, aut apud populum, sed semper inter reges, magistratus et plebem pari modo diuisum fuisse. In quo Lycurgi sapientia maxime elucet. Hoc enim effecit, vt Lacedaemonii, cum quisque eorum pro viribus saluti communi studeret, soli ⁶⁾, toto terrarum orbe septingentos annos vnis moribus et nunquam mutatis legibus viuerent. Haec Spartani imperii forma quam similis sit potestati Senatus, Consulum et Tribunorum plebis Romanae, nemo facile erit, quin videat. Quamuis enim Senatus Romanus Lacedaemoniensem multitudinem longe egrederetur: tamen vterque in eundem finem, vt potentiam Regum et Consulum moderaretur, erat constitutus. Romulus ⁷⁾ quidem, Romae conditor, primus centum in patres legit: quem vero numerum deinde non semper retentum, sed saepius auctum fuisse, in veteribus scriptoribus legimus. Paulo post enim, Romanis ⁸⁾ et Sabinis societate iunctis, ex his centum, curiarum suffragiis, Senatui antiquiori adiiciebantur. Tarquinius Priscus ⁹⁾ vero, homo nouus et peregrinae originis, regni sui factione firmandi memor, centum adhuc, qui minorum gentium senatores appellabantur, ex praestantissimis familiis

6) Cic. pro Flacc. c. 63.

7) Liv. I, 8.

8) Dionys. Hal. II, 47.

9) Dionys. Hal. III, 67. Liv. I, 35.

Tac. Annal. XI, 25.

familiis plebeis inter Patricios et Senatores retulit, ita, vt ii tunc temporis iam trecenti numero essent. Hunc ¹⁰⁾ Brutus, liberata republica, adeo non mutauit, vt potius eum, cum caedibus Tarquini Superbi esset deminutus, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam vsque rursus expleret. Hic amplissimus Ordo sub ¹¹⁾ C. Graccho ¹²⁾, Sulla, Iulio Caesare et ¹³⁾ Augusto, multas variasque mutationes est expertus: quas vero hic omnes recensere, non attinet. Vnum tantum, vt, quanta huius Senatus fuerit auctoritas, intelligatur, Ciceronis testimonium hic insertum legere, neminem, vt spero, pigebit, qui ¹⁴⁾ in Miloniana, eum templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput Vrbs, aram Sociorum, portumque omnium gentium vocat. Imperium vero, regibus eiectis, cum respublica gubernatoribus carere non posset, ad Consules deferebatur, qui ¹⁵⁾, ne vnus imperium libertati periculosum foret, semper bini creati, anno transacto, ne ¹⁶⁾ diuturnitate imperii insolescerent, magistratu debebant se abdicare. Maior quidem potestas in Consulatu, quam in imperio regum Lacedaemoniensium, qui ¹⁷⁾ maiori belli, quam pacis tempore, auctoritate valebant,

C 3

¹⁰⁾ Liv. II, 1.
¹¹⁾ Plut. in Gracch. Sigon. de ant. iur. ciuil. Rom. II, 2.
¹²⁾ Appian. Alexandr. ciuil. p. 650 et 688. edit Töll. Cic. ad Att. I, 13.

¹³⁾ Suet. Aug. c. 35.
¹⁴⁾ Cic. pro Milon. c. 33.
¹⁵⁾ Liv. I, 60.
¹⁶⁾ Flor. I, 3.
¹⁷⁾ Aristotel. de rep. Lac. II.

lebant, posita erat: eaque sane maxima fuisset, si Consulium imperium non annuum, sed perpetuum fuisset. Cum deinde vero multi ex Patriciis eo crudelitatis, eo arrogantiae essent progressi, ut plebs iniquis eorum iudiciis haud raro sese opprimi sensisset: occasionem ex aere alieno oblatam avidissime arripuit, inque ¹⁸⁾ montem Sacrum secessit. Vbi, cum diu de concordia Patrum et plebis redintegranda frustra actum esset; populus in hanc demum conditionem est reuocatus, ut quinque tribuni, qui plebi contra Patres auxilio essent, crearentur. In quorum ¹⁹⁾ numerum a. u. CCXCVII alii quinque adhuc peruenerunt. Eorum potestas tam late patuit, ut eam Ephorum auctoritati non inepte equiparaueris. Nam illi ²⁰⁾ delectum habendum vetare, per ²¹⁾ intercessionem suam omnes morari, adeoque ciues, siue priuati, siue in ²²⁾ magistratu essent, in carcerem duci poterant iubere. In vna vero re hi ab Ephoris differre videntur. Hos enim semper de plebe, non autem ex optimatibus creatos fuisse, exploratum habemus. Quaestionem vero, vtrum Tribuni plebis Romani e solo plebeio, an etiam ex senatorio atque equestri ordine fuerint electi, soluendam Viri docti disputando huc illuc trahere solent. Sunt enim, qui ex quodam ²³⁾ Liuii loco, quo scripsit, tempore institutionis Tribunorum

18) Liv. II, 33.

19) Liv. III, 30.

20) Liv. IV, 1. et saepius alibi.

21) Liv. II, 44. IV, 48. VI, 35.

Val. Max. II, 2. §. 7.

22) Liv. IV, 26. V, 9. VII, 3.

IX, 34.

23) Liv. II, 33. 56.

bunorum plebis, ne eui Patrum hunc magistratum capere liceret, cautum fuisse, contendant, Tribunos, cum ob hanc ipsam causam, ne Senatus in plebem arrogantius atque crudelius ageret, essent instituti, semper ex ea ²⁴⁾ creatos fuisse. Tantum quidem abest, ut hoc Liuii, tam probati auctoris, testimonium susque deque habeamus: ut potius, Tribunos de ipsa plebe primis temporibus, multos per annos, sumtos fuisse, libenter concedamus. Contra vero nemo, si eundem Liuium sequi velit, negabit, Tribunos plebis ²⁵⁾ primum a. u. CCCVI, ut voluntatem Patrum fouerent, duo patricos consularesque sibi collegas cooptasse, et, postea, quam C. Licinius et L. Sextius, Tribuni plebis ²⁶⁾, legem, ut Consules etiam ex plebe fierent, cum magna contentione, et Patribus diu repugnantibus, pertulerant, plebeios una cum ²⁷⁾ Equitibus et Senatoribus Tribunatum plebis petere coepisse. Extremis vero Reipublicae ²⁸⁾ temporibus hoc adeo cautum fuit, ne quis, nisi Senator, Tribunus fieret. Quae hactenus exposuimus, argumenta, eorum opinioni valde ablandiri videntur, qui, Tribunos plebis ex Patribus, Equitibus et Plebe promiscue creatos fuisse coniiciunt. Alii vero haud temere quaestionem hic mouerunt, cur, si illud licuisset, Clodio ²⁹⁾, cuius memoria odio in Ciceronem capitali est infamata, adoptione

²⁴⁾ Suet. Iul. c. 20. Val. Max. A. XIV, 7. 8. Manut. de Legg. II, 2. ex. 7. c. v.

²⁵⁾ Liv. III, 65. V, 10. ²⁸⁾ Suet. Aug. c. X.

²⁶⁾ Liv. VI, 35. 42. VII, 1. ²⁹⁾ Cic. pro dom. 34. 37. 41.

²⁷⁾ Suet. Aug. c. 40. Gell. N. ad Att. I, 18. 19. II, 12.

adoptione ab homine plebeio, antequam Tribunus plebis crearetur, facienda opus fuisset? Sed, cum in tanto opinionum dissensu nobis verendum sit, ne, si earum disquisitioni longius immoremur, a fine, quem propositum habemus, nimis remoueamur: credidimus, hanc rem paullo impeditiorem ita extricari posse, si diuersorum temporum semper ratio habeatur. Scilicet tum inueniemus, Romanos a proposito, Tribunus non nisi ex plebe creandi, sequentibus temporibus saepius declinasse. Restat, vt de forma ac ratione magistratuum Atheniensium, Romanis non plane dissimilium, paucis adhuc dicamus. Nimirum, postquam ³⁰⁾ Codrus, pro patriae salute se deuouens, in medijs hostibus interfectus, animam ediderat; Athenienses, regium imperium pertaesi, nouem Archontes, initio in decennium, deinde vero, ob turpem tyrannidis pristinae memoriam, in singulos annos creauerunt. Horum primus κατ' ἐξοχην Archontis, alter Regis, tertius Polemarchi, reliqui sex vero Thesmothetarum cognominibus dici solebant, quorum cuique sua iuris dicendi provincia administranda erat demandata. Quamuis quidem Solon huius Ordinis potestatem, maiori splendore Areopagitis, a Cecropide, primo Atheniensium rege, institutis, allato, valde diminuisset: eum tamen adeo non penitus fustulit, vt potius ei tanquam proprium ius constitueret hoc, vt in ³¹⁾ Areopagum, nomen a Martis colle prope Athenas sita

30) Horat. Carm. L. II. Od. 19.

31) Plut. in Solon. Cic. ad Att. V, 11. de Diuin. I, 30.

sita nactum, qui munere Archontum abirent, soli legerentur. Horum vero ³²⁾ numerus aequae, ac Senatorum Romanorum, multis variisque mutationibus fuit obnoxius. Nam eum modo usque ad trecentorum summam auctum, modo ad ducentos minutum fuisse, in veteri historia legimus. Tanta vero Areopagitae iustitiae et prudentiae gloria floruerunt, ut ³³⁾ exterae gentes, ipsique adeo Romani, ad eorum tribunal controversias suas disceptandas deferrent. Quare etiam Cicero, in sapientia et constantia Senatus Romani laudanda occupatus, omnibus honorificentissimis nominibus exhaustis, in eo, ut illum ³⁴⁾ Areopago compararet, omnem vim et potestatem verborum credidit comprehendisse. Qui vero dignitatem, ³⁵⁾ quae summa fuit, Senatus Romani, in qua describenda supra versati sumus, hic sibi in mentem reuocet, facile ex ea, quanta fuerit Areopagi maiestas, poterit colligere. Praeter hos omnes magistratus Atheniensium, ³⁶⁾ Soloni, centenis ex singulis quatuor tribubus lectis, supremum Senatum, qui arbiter et custos legum esset, placuit constituere. Annis vero centum, et quod excurrit post, quam Solon naturae debitum soluerat, Chisthenes, sex novis tribubus antiquis adiectis, Senatorum numerum, quinquaginta Viris ex qualibet tribu

sumtis,

32) *Meurs.* in Arcop.

33) *Val. Max.* L. I. c. 7. *Lucretial.* IV, 2. *Hor. Carm.* L. IV, od. 5. *Cic. pro Milon.* c. 33. *Graui.* lib. 1.

34) *Cic. ad Att.* L. I. ep. 13. *Ofsing.* de Rom imp. §. 16. sqq.

fic. L. I. n. 75.

36) *Plus.* in Solon.

D

funtis, vsque ad quingentos adauxit. Ad hunc Senatam quiuus de omnibus sententiis, siue ab Archontibus, siue ab Areopagitis latis, poterat prouocare. Id quod iuri eiusdem nominis non dissimile videtur, quo, legibus 37) Valerius, 38) Porcius et Sempronius firmato et stabilito, populus Romanus ita usus est, vt ipse adeo Dictator, quamuis prouocatio ab eo non esset, tamen, vt apud 39) Liuium legimus, ei nonnunquam cederet. Pauca adhuc de Amphictyonibus addamus, quorum memoriae iniuriam faceremus, si eam, cum illi Amphictyoni Athenarum regi filioque Deucalionis, originem suam deberent, hic silentio praeteriremus. Haud cuique Graeciae vrbi, sed, vt fama est, tantum 40) XXXI ciuitatibus ius, legatos in hanc concionem mittendi, erat concessum. Hoc commune Graeciae 41) Concilium vsque ad Philippum, Macedoniae regem, maximam et apud ciues et apud peregrinos auctoritatem obtinuit. Ab hoc vero inde tempore, quo ille in Amphictyonum numerum fuerat receptus, illa in dies imminuta, prorsus demum collapsa est. Philippus enim, auctore 42) Demosthene, huius sanctissimi Concilii leges ita contempsit, vt adeo contra eas, cum ludis Pythicis, in quibus celebrandis Amphictyones iudicum partes agebant, praeesse deberet, alium in suum locum subrogare non dubitaret.

CAPVT

37) *Liv.* III, 55. II, 8.38) *Liv.* X, 9.39) *Liv.* VIII, 30. sqq.40) *Plut.* in Themistocl.41) *Cic.* de Inuent. II, 23. *Van Dalen* diff. de concil. Amphictyon.42) *Demosth.* in Orat. Olynth. II

CAPVT III.

De Legibus Lycurgi et Romanorum agrariis.

Alia eaque audicissima lex ¹⁾ Lycurgi erat de agro Laconico aequaliter diuidendo, in qua perferenda perfecto ea auctoritate, quam ille inter cives suos tenebat, opus fuisse, est existimandum. Quam, quo magis ea in Lycurgo eminuit, qui, cum iam plures annos antea Lacedaemone regnasset, in opibus suis atque amicorum auxilio maxima praesidia collocata habebat: eo leuiorem in Solone, cum sola ipse ²⁾ sapientiae fama niteretur, fuisse deprehendimus. Hic enim, quanquam populus Atheniensis nihil magis, quam parem fundorum distributionem optabat, tamen ob optimatum metum, eam publice proponere, nunquam est ausus. Apud ³⁾ Romanos vero quot quantasque inter Senatum et Plebem discordias agrariae leges semper exci-
verint, infra pluribus exponemus. Ante Lycurgi tempora summa sane in Republica Lacedaemoniensi fuerat inaequalitas, qua, cum pauci immensis opum copiis abundarent, maxima populi pars ab inopia miserrima vexabatur. Ille igitur, omnibus relictis, huic inaequali ciuium conditioni, quippe infaustissimo luxus, inuidiae, avaritiae, fastus, aliorumque vitiorum fonti, occurrendum statuit. Quae vt

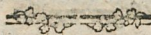
D 2

sua

¹⁾ *Plut.* in Lycurg.

²⁾ *Plut.* in Solon.

³⁾ *Liv.* III, 1. IV, 48. VI, 11. VI, 35. VII, 16.

sua ciuitate penitus proscripta exularent, viros opulentissimos et precibus et minis eo percellere studuit, vt bona et possessiones suas publice indicarent, parique earum partitione facta, nemo altero potentior, omnes aequali fortuna fruerentur. Haec Lyeurgi rogatio haud dubie res fuit difficillimi negotii, et impedimentis pene inexsuperandis obnoxia. Quis enim non videat, eam, quia legi naturali, quae, alterius bona eo consilio, vt aliis tribuantur, auferri vetat, repugnabat, haud parum odiosam fuisse? Sed adhuc alia res, nescio, re, an dictu mirabilior, ad hoc accedit. *Mente enim vix percipiendum est, quomodo fieri potuerit, vt ii ex Lacedaemoniis, qui omnibus diuitiarum generibus erant ornatissimi, his rebus, quae plerumque a populo, malo quidem vitae beatae iudice, in summa iucunditatis et vitae felicitatis poni soleant, tam libenter renunciarint? Sed haec omnia Lyeurgum a proposito suo adeo non deterrebant, vt etiam ad ipsam legem, de agro diuidendo, suadendam fortiter progredere-
retur. In qua tam felices successus est expertus, vt ea ⁴⁾ non solum, dum viueret, sed multa etiam per secula post eius mortem quam religiosissime observaretur. Quodsi ad hoc exemplum neque plebs Romana tantum agrorum efflagitasset, neque Patres in concedendo tam duros se praebuissent, huius imperii status profecto multo adhuc felicius fuisset. Sed in historia Romana motuum agrariorum vestigia vbique deprehendimus.*

Non

4) *Xenoph.* Orat. de Agesil. reg. *Cic.* pro Flacc. c. 63.

Non solum enim Tribunos plebis, gratiae populi captandae studio ductos, sed ipsos adeo Consules ad fauorem plebis sibi conciliandum, de agris ex hostibus captis viritim dividendis, saepissime rogationes promulgasse, inter omnes constat. Dionysius Halicarnassensis tales diuisiones agrorum iam sub Regibus factas commemorauit. Hae vero cum semper sine vlla contentione, ex solo regum arbitrio, sint peractae: origo discordiarum inter Ordinem Senatorium et Plebeium de hac re ortarum plerumque a 5) S. Licinii, Tribuni plebis, quippe qui primum a u. CCCLXXXV dicitur legem, ne quis plus quingenta iugera agri possideret, pertulisse, temporibus repeti solet. Si vero Livium audias 6), Sp. Cassius, qui a. u. CCLXVII Consulibus munere amplissimo perfunctus erat, primae legis agrariae auctor suaforque extitit. Nimirum hic agrum Hernicis ademptum, dimidium Latinis, dimidium plebi diuisurus, huic muneri adhuc aliquantum agri adiciebat, quem, quamuis publicum, a priuatis tamen possideri criminabatur. Haec vero largitio, quam aliae saepe sunt secutae, Patrum animos summa in plebem ira armauit. Cum enim hoc modo magnae partis nobilium fortunae publicarentur necesse fuisset: hi, in concedendo minus, quam Graeci, liberales, legibus agrariis perferendis semper ita restiterunt, ut a Sp. Cassii temporibus vsque ad Caesaris memoriam, talis

D 3

argumenti

5) Liv. VI. 35. Appian, bell. Civ. L. I.

6) Liv. II, 41.

argumenti legem 7), sine maximis motibus vnquam agit-
tam, frustra quaeremus. In his vero legibus agrariis Ro-
manorum enumerandis rationem tenebimus hanc, vt earum
tantum mentionem faciamus, quae memoria ita dignae sunt,
vt, nisi quis in historia Romana plane hospes et peregrinus
dici haberique velit, eas non possit ignorare. Ab illo enim
tempore, quo lex prima agraria a⁸⁾ Sp. Cassio promulgata
fuerat, vsque ad Legem Liciniam, seditiones quidem de le-
gibus agrariis saepe factas, nusquam vero, eas quoque per-
latas fuisse, inuenimus. Cum enim 9) a. u. CCLXXXIV
T. Aemilio et L. Valerio Coss. de agris, quos diuites possi-
debant, diuidendis, per Tribunos plebis agi coeptum fuis-
set; Appius Claudius, acerrimus huius legis aduersarius,
causaeque possessorum publici agri defensor audacissimus,
incredibili animi sui constantia, quicquid illi intenderant,
irritum fecit. Triennio¹⁰⁾ vero post, vbi ipse Consul Ae-
milius dandi agri plebi auctor fuerat, Patribus, illum tribu-
niciis actionibus, Senatum, ciuitatis Principem iactare, con-
questis, singularis Q. Fabii Consulis prudentia hanc rem ma-
ximis difficultatibus impeditam ita expediuit, vt coloniam
Antium, propinquam et maritimam urbem, deducendam
proponeret. Haec sententia, etsi maxima plebis pars Ro-
mae agrum, quam alibi, accipere mallet; et tunc tempo-
ris

7) Liv. II, 52. III, 1. IV, 48. et
facpius alibi.

9) Dionys. Hal. L. IX. Liv. II, 61.

10) Dionys. Hal. L. IX. Liv. III,

8) Liv. II, 41.

1. 8.

ris et paullo etiam postea, cum ¹¹⁾ a. u. CCCXXXVII Senatus vereretur, ne a Tribunis plebis de agro Lauicano diuidendo agrariae seditiones fierent, ab omnibus ordinibus est accepta. Post ¹²⁾ biennium vulgi turbatores, Tribuni plebis, plebiscito, vt magnae partis nobilium fortunae publicarentur, promulgato rursus Senatum vexare tentarunt. Quod vero Appius, auxilio in ipso tribunatu ad resistendum improbis collegis, quaesito, per paratos intereffores impediuit. Intra ¹³⁾ hoc tempus, quo Romanus miles tot tantosque agros hosti ademerat, Patres per saepe opportunam, plebis animos illorum diuisione deliniendi, occasionem habuerant. Sed hoc non prius fecerunt, quam, Veiiis captis, ipsis a plebe ¹⁴⁾ Senatusconsultum veluti extorquebatur in haec verba conceptum, vt agri Veientani septena iugera plebi diuiderentur, nec Patrum familiae tantum, sed omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur. Hos varios motus secuta est ¹⁵⁾ lex agraria, ab illis duobus seditionis Tribunis plebis, Sextio Licinioque, lata, nec indigna memoratu. Hi enim, lege, vt alter Consul de plebe crearetur, feliciter perlata, faustis his successibus inflati, inter multas alias etiam hanc, ne quis plus quingenta iugera possideret, aduersus opes Patriciorum et pro commodo plebis promulgauerunt. Ab hac inde lege vsque ad

Sempro-

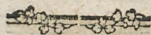
11) Liv. IV, 47.

12) Liv. IV, 48.

13) Liv. IV, 51.

14) Liv. V, 30.

15) Liv. VI, 35.

Sempronias quietem ab agrariis motibus fuisse, tradit quidem ¹⁶⁾ Appianus. Quia vero alias etiam leges, ut Cassianam, omisit; fata tantum principalia legum agrariarum persequi, in animo habuisse videtur. Si enim alios rerum Romanarum scriptores sequaris, legem Liciniam excepit alia, a ¹⁷⁾ C. Flaminio, Tribuno plebis, Senatu et inprimis Q. Fabio Maximo inuito, aliquot annis ante secundum bellum Punicum, de agro Piceno et Gallico viri in diuidendo lata. Post captam autem Carthaginem, de colonia illuc deducenda, certam ¹⁸⁾ Rubriam legem promulgatam fuisse legimus. Iam ad leges Sempronias peruenimus, ab utroque Graccho tanquam faces in rempublicam coniectas: quae inprimis in leges Liciniae, diu neglectae, auctoritate ¹⁹⁾ restituenda occupatae fuerunt. Cum enim ²⁰⁾ Tib. Gracchus in lege agraria perferenda morte esset praeventus: eius frater, Caius, illam referre valde necessarium duxit. Eodem tempore a ²¹⁾ M. Livio Drufo, Tribuno plebis, in partes Senatus, ut Gracchorum gratia frangeretur, attracto, inter alias leges etiam haec lata est, ut vectigal agris lege Sempronia diuisis, diuidendisue, impositum plebi remitteretur, atque Decemuiri agris diuidendis crearentur. Similis argumenti fuit

16) *App. de Bell. Ciuil. L. I.*

19) *Vellej. II, 6. App. Civ. II,*

17) *Cic. Acad. II, 5. Brut. c. 14. I. p. 604. ed. Toll.*

de *Inv. II, 17. Cato in Orig. ap.*

20) *Sigon. in Ant. Iur. Ital. L. II,*

Varr. R. R. Lib. I. Polyb. L. II.

21) *Manut. de Legg. c. 13.*

18) *App. de bell. civ. L. I. Plut.*

21) *Plut. Gracch. Cic. Brut. c. 28.*

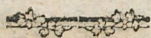
in *C. Gracch.*

fuit lex Thoria, ²²⁾ quae, Cicerone auctore, agrum publicum vectigali leuauit. Appianus ²³⁾ non eiusdem est sententiae, sed illa, vt, qui agrum publicum possiderent, eum retinerent, vectigal autem ei imponeretur, eaque pecunia populo distribueretur, constitutum fuisse contendit. Incertum est, cui, cum tamen tempus et auctor huius legis inter eos conueniat, maior fides sit habenda. Ceterum duo illius insignia fragmenta, antiquitatis amatoribus haud ingrata, apud ²⁴⁾ Sigonium extant. Hanc legem infecuta est ²⁵⁾ Sullana agraria, qua ille non vniuerso quidem populo, sed suis tantum militibus, multos Etruriae agros, in praemium laborum diuisit. Paulo post Rullus ²⁶⁾, in Ciceronis Consulatu, legem agrariam rogauit. Quae, etsi non fuit perlata, eo tamen nomine memoria est dignissima, quod ingenii Ciceronis artisque oratoriae vis tam luculenter eluxit, vt cum totius populi Romani consensu ea repudiaretur. Triennio post, magnorum motuum causa fuit lex ²⁷⁾ L. Flauii agraria, ipso auctore Pompeio proposita, et ²⁸⁾ Plotiae tribuniciae, quae est incertae aetatis, paullo antea latae, valde similis. Vtriusque enim summa, ad Sullanæ legis exemplum, in agris militibus Pompeianis diuidendis versabatur. Senatus vero, hac lege Pompeio maiorem

rem

22) *Cic. Brut. c. 36.*23) *App. de bell. civ. L. I. p. 623.*24) *Sigon. Ant. Iur. L. II, 2.*25) *Plut. in Sull.*26) *Cic. in Oratt. contr. Rull.*27) *Cic. ad Att. I, 18, 19. Dio Cass. XXXVIII.*28) *Cic. ad Att. I, 18.*

E

rem potentiam quaeri, haud temere suspicatus, quo minus posset perferri, auctoritate sua impediuit. Nihilominus autem eodem anno, Dio ait, Senatus consultum confectum est, vt militibus Pompeii et Metelli, quorum ille e bello Mithridatico, hic vero ex Cretico reuerterat, agri dividerentur. Quodsi illas terrarum largitiones exceperis, quibus Caesar et Augustus, imperio Romano potiti, milites sibi magis deuincire, suumque regnum firmare studuerunt; vltimam legem agrariam ²⁹⁾ Caesar, in primo consulatu cum Bibulo gesto, de agro Campano atque Stellate XX millibus ciuium, quibus terni pluresue liberi essent, diuidendo, tulisse erit censendus. Haec fere est breuis legum agrariarum Romae latarum Historia. Modum, quo plerumque accipi solebant, a Lacedaemoniorum cogitandi ratione tam diuersum fuisse, reperimus, vt, cum lex a Lycurgo de patrimoniis aequandis Spartaeproposita communi et diuitum et pauperum consensu reciperetur, illis contra pene semper atrocissima certamina et seditiones adeo foedissimae excitarentur. Equidem arbitror, diuisionem agrorum, si statim sub initio reipublicae proposita fuisset, fortasse perfici potuisse. Cum vero sequentibus temporibus magna agri publici pars hereditate, emtione, aliisque iustis titulis ad Patres esset translata: haec diuisio, cum quilibet possessionibus suis eiiciendus iniuriam sibi fieri existimaret, in dies maioribus difficultatibus non potuit non implicari.

CAPVT

29) Cic. ad Att. II, 16. 18. Suet. Caes. c. 20. Dio Cass. 38. Init.

CAPVT IV.

De Legibus Lacedaemoniorum et Romanorum Sumtuariis.

Legibus agrariis expositis, iam ordine rerum, quem Plutarchus in Lyeurgi vita est secutus, ad huius leges contra luxum latas trahimur. Cum enim experientia, optima magistra, eum edocuisset, apud plerasque terrarum gentes luxuriae vitium ex nimio pretio pecuniae tributo dimanare: summam vero auri cupiditatem animis ciuium suorum inhaerere, non sine magno animi dolore deprehendisset: hanc virtutis pestem illis funditus tollere atque extirpare, apud animum statuisse fertur. Initio quidem viam, quam in agro Laconico pariter diuiso erat secutus, eandem etiam in rebus, quae moueri possent, distribuendis obseruare, ei in animo fuisse dicunt. Re vero bene perspecta, cum praevidisset, sibi cum diuitibus, si omnes opes eorum manibus aperte excuteret, grauissimum fore bellum: auri cupiditatem, cuniculis veluti actis, sensum sensimque subruere, quam, ariete admoto, concutere, maluit. Quare, omni valore auri argentique signati sublato ¹⁾, solo ferreo nummo uti permisit. Hic vero, quamuis pondere grauissimus, pretio tamen tam vilis fuit, ut ad summam X minarum e loco in alium mouendam duorum bouum plaustrum requireretur. Omnem autem auri argentique usum ille, tanquam

E 2

¹⁾ *Plut. in Lyeurg. Iustin. III, 2.*

quam omnium scelerum materiam, tam seuerè interdixit, ut de ²⁾ auri possessione, quasi de graui scelere inquireretur, et, qui in hac lege violanda deprehenderentur, morte poenas luere deberent ³⁾. Hic paupertatis amor et haec seuerà Lycurgi disciplina quamdiu apud Lacedaemonios viguit; tamdiu eorum gloriam et potestatem floruisse constat. Hac vero lege contra auri usum perlata, aliam de inutilibus et superfluis artibus Spartaë finibus expellendis, promulgare placuit Lycurgo. Retulit in harum numerum, iure, nescio, quo, agri adeo culturam, cuius, ut reliquarum artium, exercitium, tanquam ingenuis indignum, solis seruis reliquit. Sed hac lege, ni omnia egregie me fallunt, facillime supersedere potuisset. Nam, cum in aliis Graeciae ciuitatibus ferreae pecuniae nullus plane usus esset, eaque ab illis, ut res nullius valoris ⁴⁾, deridenda propinaretur; artifices Spartam praetergressi, aliis gentibus, quae talium rerum studia maioris facere solebant, quam Lacedaemoniis, operam suam offerre semper maluerunt. Multi quidem hic iudicare solent, Lycurgum in eo valde peccasse, quod artibus, cuiuscunque generis fuerint, Sparta proscriptis, legibus suis tantum hoc, ut ciues fortes milites fierent, efficere voluerit. Sed hoc peccatum leuius videbitur, si perpendamus, illum, omni auri argentiue usu atque artium exercitio interdicto, Lacedaemoniis omnem ⁵⁾ alios popu-

2) *Xenoph.* in rep. Lac. C. VII.

4) *Plut.* in Lycurg.

3) *Aelian.* V. H. 14, 29 *Plut.*
in Lyfandr.

5) *Polyb.* L. VI. *Plut.* in inffit.
Lacon.

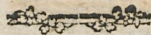
populos turbandi eorumque bona auferendi, occasionem praecidere ciuesque suos finibus tantum agri sui contineri voluisse. Quem finem sibi propositum Lycurgus felicissime attigit. Quatenus enim haec legum praecepta a Lacedaemoniis colebantur, hoc est, vsque ad 6) Lylandri tempora: eorum status laetissimus fuit. Hic primus, captis Athenis, patriae, immensa auri argentique copia impletae, sacram maiorum diuitiarum famem intulit. Ab hoc vero tempore respublica Lacedaemoniensis indies magis magisque ad interitum inclinavit, adeo, vt, moribus corruptis, non solum omnem pristinam virtutis gloriam et libertatis felicitatem amitterent, sed etiam inuictis Romanorum armis debellati, sensim in seruitutem turpissimam redigerentur. Sed, unde digressa est, redeat oratio nostra. Nimirum, quo magis 7) Lycurgus luxuriam incurfaret et pecuniae admirationem atque amorem ciuibus eriperet: quaedam conuiuiorum forma constituta, sumtuum in victum potumque faciendorum modum lege singulari definiuit. Ne quis igitur Lacedaemoniorum priuatim gulae indulgeret, obsoniis atque epulis, quibus vterentur, praescriptis omnique vsu suppellectilis sumtuosae, vt vestium, lectorum et mensarum interdicto, vt omnes, sine vlllo discrimine, communi veluti mensa et victu frugali vterentur, sanxit. In his *Φιδιτιοις*, ad quae pueri tanquam ad temperantiae scholam adducebantur, singulis mensis quindenari accumbebant,

E 3

quorum

6) Xenoph. in rep. Lac. c. ult.

7) Plur. in Lycurg.

quorum nec vlli, nisi grauissima de causa, abesse licebat. Qui vero ad haec conuiuia admitti desiderabant, non, nisi plurium consensu et suffragiis lecti ea poterant frequentare. Ceterum in his epulis, quarum formam Plutarchus susus explicauit, maxima regnabat frugalitas, ex qua, in praemii locum, bona valetudo Lacedaemoniis obrigit. Qua enim temperantia domi utebantur, eandem etiam ⁸⁾ foris obseruare solebant, ita, vt, cum semper a cibis delicatis abstinerent, non ⁹⁾ pinguibus, sed validis et robustis corporibus, quibus labores et pericula eo facilius sustinere possent, aliis gentibus longe praestarent. Haud ¹⁰⁾ minori admiratione dignam in bibendo, quam in edendo, adhibuerunt continentiam. Turpe enim ducebant, plus, quam stomachus capere possit, sibi ingerere. Quare, vt liberos ab ebrietate absterrent, seruos multum vini bibere coactos atque ita ebrios in eorum conspectum iubebant venire. Haec grauissima Lycurgi praecepta, quibus et auri vsum in ciuitate sua prohibere, et luxuriam coercere studuit, cum Atheniensium moribus frontibus aduersis pugnant. Hos enim omnibus fere temporibus summa diuitiarum copia abundasse, neminem fugiet. Multos igitur audimus, qui legibus Solonis, omnibus muneris legislatorii partibus alias rite perfuncti, eo nomine, quod Atheniensibus pecuniae vsum non interdixerit, haud paruum vitium inhaerere existimant.

8) *Aelian. V. H. 3, 20. Plut.*
 Apophth. Lacon,

9) *Aelian. V. H. 14, 7.*
 10) *Plut. in Lycurg.*

mant. Sed huic opinioni adeo non adfentiri possumus, vt
 potius causam tanti Viri defendendam libenter suscipiamus.
 Si enim Solon legem contra pecuniam proponere voluisset;
 non solum rem difficillimi negotii, sed etiam, cum omnis
 Atheniensium potestas et maris imperio, et mercaturae cul-
 tura, et opibus denique exinde redundantibus niteretur,
 dubio procul plane inutilem omnique felici successu caren-
 tem tentasset. Huius rei Solon, vt erat Vir prudentissimus,
 haud ignarus, retento auri vsu, Rempublicam seruare, quam,
 eo sublato, perdere maluit. Equidem negare non ausim,
 populum Atheniensem ob hanc ipsam causam pluribus
 ac maioribus, quam ceteras Graeciae ciuitates, vitiis labo-
 rasse. Nihilominus vero Attica regio per tot secula tam
 laete effloruit, vt multi homines, ab omnibus pene terra-
 rum locis, libertatis et securitatis fruendae causa, Athenas
 migrarent, vbi vtraque, vt dicunt, manu excepti, omnes
 artes colendi commodissimam occasionem nanciscebantur.
 Harum vero exercitium, in tanta hominum affluentia, Solon
 adeo non prohibuit, vt etiam ¹¹⁾ filium a parente, qui ipsum
 non aliquod artium genus docuisset, alendo, lege expressa
 liberaret et ad fouenda artificum studia, curiae Areopagi-
 tarum officium, quoniam se quisque aleret quaestu, diligen-
 ter inquirendi atque in otiosos animaduertendi, iniunge-
 ret. Hac lege Solon non minus praeclare, quam Lycurgus
 et Romani legumlatores sumptuariis legibus, de ciuibus suis
 meruisse

11) *Plus.* in Solon.

meruisse videtur. Quid enim adfiduis laboribus, ad deficiam, tot vitiorum foecundam genitricem, extinguendam, aptius, quid efficacius esse potest? Minime igitur placebit Plutarchi ¹²⁾ sententia, qui, prae omnibus Lycurgi institutis, dulcedinem et ἀφροδίσαν σχολῆς, quam alii remis velisque fugiunt, Lacedaemoniis concessam maximis laudibus extollit. Quid enim inerti socordia, omnis nequitiae magistra, humanae felicitati infestius atque perniciosius poterit cogitari? Quis vero ignorat Lacedaemonios omne tempus, quod non in corpore exercendo aut in armis tractandis consumerent, inerti otio conterere et veluti perdere solitos fuisse? Quamuis igitur Solon multis iisque grauissimis causis impediretur, quo minus Atheniensium animos contra vim pecuniae et luxuriam exinde prouenientem legibus praemunire posset; praeepto tamen de ignauiae vitio, cane peiori et angue, fugiendo, dato, aequae bene ac alii aliis legibus, Atheniensium commodis prospicere studuit. Iam vero instituti nostri ratio exigit, ut ad leges Romanorum sumtuarias exponendas cumque Lycurgi de hac re institutis comparandas progrediamur. Sed, antequam eas ipsas enarramus, quaedam de legibus Romanis nummariis praemonuisse, aequis iudicibus non alienum a re nostra videbitur. Hae enim a lege Lycurgi contra auri argentique usum lata ita differunt, ut contra, illo Romae libere permissio, nummorum, in primis ex argento conflatorum valorem

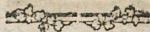
12) *Plur.* in institut. Lacon.

lorem variis temporibus varie mutatum constituerent. Ferreo nummo, quem ¹³⁾ Serv. Tullius, nota pecudis insignitum, signandum curauerat, Romani non, nisi usque ad annum vrbs conditae CCCCLXXXIII sunt vsi, quo, rebus suis ¹⁴⁾ praeda ingenti auctis, argenti cudendi consilium ceperunt. Postquam vero, Pyrrho et Tarentinis fugatis, pene totam Italiam subegerant, aureorum nummorum vsum introducere. Memoria trium legum nummularum, si ¹⁵⁾ Plinio fidem habeas, ad nostra usque tempora peruenit. Quarum prima, Papiriana, aeris alieni dissoluendi causa, vt, qui viciales erant, semunciales asses fierent: altera, Liuia, vt argento aeris pars octava admisceretur: tertia denique, Clodia, vt Victoriati, certum pecuniae genus ex Illyrico aduectum, reciperentur, sanxerunt. Historia vero harum legum tam spissis tenebris est inuoluta, vt cum auctores suasoresque earum, tum tempora, quibus latae fuerint, plane ignoremus. Non eadem fors legibus Romanorum Sumtuariis contigit. Permultas enim earum in litterarum monumentis traditas inuenimus. Sed, cum Romani ad suas diuitias, non solum lautissimis conuiuiis concelebrandis, sed etiam suppellectile magnificentissima comparanda et amplissimis ducendis funeribus, profundendas male essent ingeniosi: facile quisque intelliget, ex tam variis luxuriae generibus necessario quoque tantum

13) *Ouid. Fast. V, 281.*

14) *Liv. I, 51. 53.*

15) *Plin. H. N. 33, 3.*

tantum cumulum legum, illius coercendae causa, latarum, esse exortum, vt ad eas omnes accuratius describendas integro libro opus esset. Quare hic tantum eas leges sumtuarias, quae a Catone cibariae vocantur, et ex his quidem praecipuas et veluti palmarias deinceps trademus. In his vero exploratum habemus, legem Orchiam, a Caj. ¹⁶⁾ Orchio, Tribuno plebis, latam, qua certus conuiuarum numerus praescribatur, primum locum tenere. Varias quidem causas, quibus Orchius excitatus eam rogauerit, solent enumerari. Sed inter omnes has coniecturas eorum opinio maiori veritatis specie se commendat, qui ex ¹⁷⁾ Liuiana mente contendunt, eam peregrina luxuria ab exercitu Asiatico in urbem inuecta, veluti efflagitatum fuisse. Cum vero, vt Catonem saepe conquestum esse legimus, ea male obseruaretur, abque hominibus opulentis variis artibus eluderetur: annis viginti duo praeterlapsis, lex ¹⁸⁾ Fannia condita est, cuius seueritas Orchiam longe superauit. Ea enim, numero conuiuarum constituto, cibisque quibusdam interdictis, sumtus in coenas faciendos tam angustis finibus circumscriptis, vt, centum assibus plus vna coena consumere, nemini liceret. Vnde ea etiam a Lucilio, poeta, festiuitatis suae more, Centussis nominatur. Hanc legem excepit post annos decem et octo ¹⁹⁾ Didia,

¹⁶⁾ *Macrob. Sat. L. III.*

¹⁷⁾ *Liv. 39, 6.*

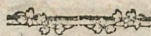
¹⁸⁾ *Macrob. Sat. L. II, 13. fin.*
Plin. H. N. L. X. c. 49.

¹⁹⁾ *Macrob. Sat. III, 17.*

Didia, quae Italis, cum lege Fannia se non teneri crederent, obsequium ei praestandum verbis disertis iniunxit. Maior adhuc in ea, quam in Fannia, fuit acerbitas. Non solum enim ab hospitibus, qui prandia coenasque maiori sumtu fecissent, sed etiam ab iis, qui invitati iis interfuissent, magnas poenas soluendas exegit. Hoc loco inferenda mihi videtur lex Aemilia, cibaria, quam et a Macrobio et ab aliis ex censu legum sumtuariarum veluti proscriptamprehendimus. Et profecto eius memoria plane periisset, nisi ²⁰⁾ Plinius, per illam a. v. DCXXXIX. a M. Aemilio Scauro latam, ciborum genera ac modos praefinitos fuisse, nobis tradidisset. Hanc legem ²¹⁾ Licinia est secuta, quae, paucis mutatis, cum Fannia pulchre congruit. Insignis tamen ea est ad memoriam, ob maximum totius populi Romani studium atque consensum, qui in ea cum ferenda tum approbanda fertur eluxisse. Satis quidem Romani ex hisce legibus laudatis artem, gulae temperandi et modicos in coenis parandis sumtus ponendi, discere potuerant. Sed iam alius nominis vitio, puta, lucri cupidini, erat occurrendum. Roma enim omnibus temporibus non magis, quam aliae ciuitates, hominibus delicatulis caruit, quos tantum vulgarium ciborum fastidium plerumque capere solet, ut, quae in hoc genere rarissima sint, omni opera odorari studeant. Cum igitur opulenti Romani, quicquid

F 2

20) *Plin. H. N. VIII, 32.*21) *Macrob. Sat. III, 17. Gell. N. A. II, 24. Tertull. Apoleget. c. 6.*

quid pretii venditores eduliorum postulabant, ne suae gulae quicquam denegarent, lubentissime soluerent: pretia omnium rerum venalium in dies ita exardescabant, ut acerbissimae plebis de hac re querelae quotidie audirentur. Ne vero hoc malum latius serperet, ²²⁾ Sulla, Dictator, inter alia eaque saluberrima legum praecepta, nomine Corneliorum insignita, omnibus etiam rebus, quae ad victum pertinebant, talia pretia imposuit, quae vel a pauperrimis commode solui possent. Alia adhuc eaque grauissima huius legis capita erant, quibus Sulla, teste Ammiano, leges sumtuarias antiquiores, iam senescentes, omnes reparauit. Hunc mortuum ²³⁾ M. Aemilius Lepidus, quanquam infestissimus memoriae Sullanae erat inimicus, tamen in eo est imitatus, ut ad eius exemplum legem cibariam ferret. Quam cum superiori Aemilia, ob mutuum argumenti similitudinem, vnam eandemque fuisse, multi sunt, qui putent. Hic vero falsae opinionis error argumentis ex ipsius historiae fontibus petitis facillime poterit refelli, quae discrimen inter utriusque legis auctores et aetates nos luculentissime docebit. Nomina quidem et praenomina harum duarum legum auctorum e gente Aemilia profectorum eadem esse non a sum negare. Sed eorum cognomina, quibus Romani diuersas vnus gentis familias distinguere solebant, ita differunt, ut, apud Plinium, suasorem prioris legis Aemiliae, Scauri, posterioris

²²⁾ *Plur. in Sull. Macrob. Sat. III, 17.*

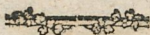
²³⁾ *Macrob. Sat. III, 17.*

posterioris vero, Lepidi cognominibus dictos fuisse, in Macrobio legamus. Quid? quod hae duae leges temporibus plane diuersis sunt latae. Cum enim non dubium sit, quin eae in vtriusque Aemilii Consulatu sint conditae: M. Aem. Scaurus vero vna cum M. Caecilio Metello a. v. DCXXXIX, M. Aem. Lepidus vero Q. Lutatio Catulo Collega a. v. DCLXXVI Consulatum gessisse constat: ex his emerget, spatium triginta et septem annorum inter has leges interfuisse, easque ideo minime confundendas esse. Sed de his fatiis. Iam nos, legem ²⁴⁾ Antiam, quia non perlata fuit, praetermissuri, ad legem Caesaris, Dictatoris, sumtuariam peruenimus. Haec a multis quidem Viris doctis, qui nimiam in auctoritate ²⁵⁾ Gellii hanc legem Octauiano tribuentis fiduciam ponunt, in dubium vocari solet. Sed in controuersia huius rei disceptanda, nescio, ei, an potius Ciceroni maior fides sit habenda. Hic vero in ²⁶⁾ quadam ad Atticum epistola, quendam Sestium commemorauit, cui Caesar scripserit, se, ne leges suae se absente negligerentur, sicut esset ea neglecta, quam de sumtibus in coenas faciendis tulisset, semper esse Romae mansurum. Si igitur Caesar praesentia sua alios ad leges suas religiosius obseruandas excitare voluit: iam ex sanae rationis principiis, illum quoque antea leges tulisse, supponendum erit. Ex hoc vero Ciceronis loco laudato, vt ex

F 3

aliis,

24) *Macrob.* l. c.25) *Gell.* N. A. II, 24.26) *Cic.* ad Att. XIII, 7. *ad Diuers.* IX, 15.

aliis, in quibus recte interpretandis Io. Aug. 27) Ernesti, *ὁ ὡν ἐν ἀγῶνι*, ingenii atque iudicii sui dotes mirifice ostendit, luculenter patet, Caesarem, ut semper fuit superioribus Romanorum legumlatoribus multo acrior et seuerior in poenis constituendis, ita etiam hac lege Iulia sumtuaria omnes huius argumenti antiquiores repetitas seuerius 28) sanxisse. Hoc non eo dictum volumus, ut de numero legum, ab Augusto, imperatore, conditarum detractum delibatumque quicquam velimus: sed eo potius, ut, his duabus plane diuersis legibus inuicem separatis, Caesari hanc legem sumtuariam, quam ipse tulisse scripsit, tanquam propriam vindicemus. Tantum enim abest, ut Augustum legis, qua, 29) Suetonio et 30) Gellio auctoribus, sumtus coenarum festis profestisque diebus coercuit, laudibus velimus fraudare; ut etiam eam inter sua celeberrima et vtilissima praecepta referamus. Hae sane sunt leges Romanorum sumtuariae memoria dignissimae. In quibus, cum praeceptis Lycurgi contra luxuriam datis, comparandis, nemo facile erit, quin, haec illis valde similes fuisse, intelligat. Quem enim modum sumtibus in conuiuia faciendis statuit Lycurgus, eundem in legibus Romanis praescriptum inuenimus. Quid? quod eae tam amice inter se consentiant atque conspirant, ut sententiae 31) Ammiani Marcellini

27) vid. Cl. Cic. h. v.

28) *Suet. Caes. c. 43.* et ibi Torrent.

29) *Suet. Aug. c. 34.*

30) *Gell. N. A. II, 24.*

31) *Amm. Marcell. l. 16.*

 Marcellini libenti animo subscribamus, qui leges Romanorum sumtuarias ex ipsis Lycurgi *ἡθηαῖς* sumtas fuisse, asseruit. In vno tantum hae vtriusque reipublicae leges valde differre videntur, quod Lycurgeae diutius et religiosius Romanis obseruatae fuerunt. Hoc quidem discrimen non in vitio legum, quibus nihil salubrius esse poterat, sed potius in peruersa hominum et cogitandi et agendi ratione erit quaerendum, qua, neglecto virtutis et iustitiae cultu, vitiis eo faciliorem aditum aperire solent. Lacedaemonii quidem ex norma Lycurgearum legum ³²⁾ septingentos annos viuentes, longius, quam Romani, scelerum illecebris resisterunt: quibus vero demum capti, a summo potentiae et fortunae fastigio, vt supra monuimus, in maximam, vnde emergere nulla ratione potuerunt, perniciem sunt detrufi. Romani vero, haud dubie vsu auri argentique iis libere permisso, et diuitiis ab exercitibus ex Asia in urbem aduectis, magis, quam Lacedaemonii, ad voluptates allecti, in omnibus legibus et inprimis sumtuariis obseruandis, sese illis multo negligentiores nullo non tempore praebuerunt. Quare eorum imperium nonnisi tamdiu laete effloruit, quamdiu paupertati parsimoniaeque honos stetit, et ciues, disciplinae seuerae, sine luxu, sine deliciis, adstricti, virtutem in omnibus rebus et factis coluerunt. Hoc felicissimo statu Romani tantum vsque ³³⁾ ad finem belli Punici tertii fruebantur. Capta enim Carthagine, perpetua Ro-
mani

32) Cic. pro Flacc. c. 63.

33) Cic. de Legg. III, 10.

mani imperii aemula, cum, Italiam egressi, potentissimos atque opulentissimos reges populosque subegissent: ipsi ³⁴⁾ vitiis peregrinis immigrantibus vincebantur. Inde tot in historia Romana exempla hominum prodigorum, qui, conviviis lautissimis et suppellectile cuiuscunque generis sumtuosissima nihil prius nihil antiquius habere solebant. Inter quos omnes, libera adhuc republica, nisi forte a Caligula et Nerone in luxuriandi artis scientia fuerit superatus, eminet Lucullus. Qui famam, ³⁵⁾ rebus in Mithridatico bello praeclare gestis, partam, vitae sequentis sordibus haud parum contaminavit. Legibus enim omnibus sumtuariis fusque deque habitis, diuitias suas in bello illo artibus, nescio, quibus, comparatas, ob quarum copiam a multis Xerxes togatus est nominatus, tam ³⁶⁾ effuse absumsit, vt, nisi ³⁷⁾ Plutarchus, ³⁸⁾ Cicero et ³⁹⁾ Horatius eius facta testimoniis suis confirmarent, ea credere, omnis fides abiret. Ceterum eius prodigalitas adeo proverbio increbuit, vt, hominis luxu perditam imaginem expressurus, eum non inepte Lucillum nominaret.

34) Sallust. Bell. Cat. init. Cic. de Legg. III, 13.

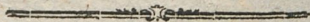
35) Cic. Acad. IV. n. I.

36) Cic. de Legg. III, 13. 14. Vellej. Par. II, 33.

37) Plut. in Lucull.

38) Cic. l. c.

39) Horat. Epist. I, 6.

EPILOGVS.

EPILOGVS.

Multa quidem alia grauiſſimi momenti inſtituta Lycurgi, neque legibus Romanis diſſimilia, neque accuratori examine indigna, nobis adhuc ſuperſunt. Sed, cum haec materia largior ſit, quam pro anguſtis, quibus exercitationes Academicæ circumscribi ſolent, ſinibus exhauriri poſſit; mihi, ne modum excedam, in his iam erit ſubſiſtendum. Id quod vero me non impedit, quo minus, ſi occaſio tulerit, incepta perſequar. Reliquum eſt, vt, quod iam ſub initio huius libelli feci, hic repetam. Quid enim mihi, hac diſſertatione tirocinium in litteris deſtituro, aequis Virorum eruditorum iudiciis prius, quid antiquius eſſe poterit? Quare, ſi quid mihi, elegantia iudicii Virorum, qui in cenſura Scriptorum ad ſtudia et Iuriſprudentiæ et Humanitatis ſpectantium agenda facile principes exiſtimantur, indignum exciderit: id pro ſua beneuolentia atque in iudicando æquitate ætati, quæ nondum iuuentutem exceſſit, condonent meæ. Certiſſime vero promitto, inque me recipio, me omni opera in eo eſſe elaboraturum, vt diligentiam in hoc primo meæ qualisunque in litteris facultatis ſpecimine deſideratam, in altero emendaturus, benignis illis arbitriis non plane indignus fuiſſe videar.

NOBILISSIMO ET ORNATISSIMO
AUCTORI

S. P. D.

P R A E S E S.

*Q*uam diu exoptavi opportunam occasionem, qua, quanti
TE faciam, quoue sim erga TE animo, aperire ac profiteri
palam et coram omnibus possem, inuenisse laetor, inuentamque
arripio. Quo magis enim ad hoc usque tempus a virtutum
TVARVM commemoratione abstinui, cum in familiari con-
suetudine amicum laudare, vanum atque modestis auribus mo-
lestum esse putavi; eo lubentius atque alacrius hoc die solenni,
quo me ipse laudis et doctrinae TVAE non tantum testem et
auditorem, sed et participem ac quodammodo auctorem esse vo-
luisti, praedico animi TVI probitatem, ingenii praestantiam,
studiorum honestatem, litterarum iurisque prudentiae amorem
et in iis industriam, cum mihi ipsi contigerit, haec omnia in
TE sita esse, ex familiari consuetudine atque assiduitate, qua
scholis meis interfuisti, perspicere, et multi alii, qui TE ad-

L...

huc ignorarunt, ex defensione huius libelli, cuius ne minimam quidem partem ad me pertinere, ingenue profiteor, siquidem, nec, si voluissem, per temporis angustiam in eo quid mutare potui, intellecturi sint, hanc, quam reportaturus es laudem, industriae in addiscendis litteris adhibitae certissimum esse documentum. Gratulor TIBI hoc eruditionis TVAE publicum specimen, votaue concipio, velit Summum Numen conatibus TVIS porro assistere atque OPTIMI PARENTIS, quem ob insignem, qua me prosequitur, amicitiam, magni facio, spem de TE conceptam et hoc specimine egregie auctam, in dies magis magisque confirmare ac promouere. De me enim sic velim existimes, me eorum omnium, quibus TVA salus augebitur, pro amicitia erga TE mea participem esse futurum. Vale. Scripsi e musaeo. a. d. XIX. Ian. MDCCLXXXIV.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

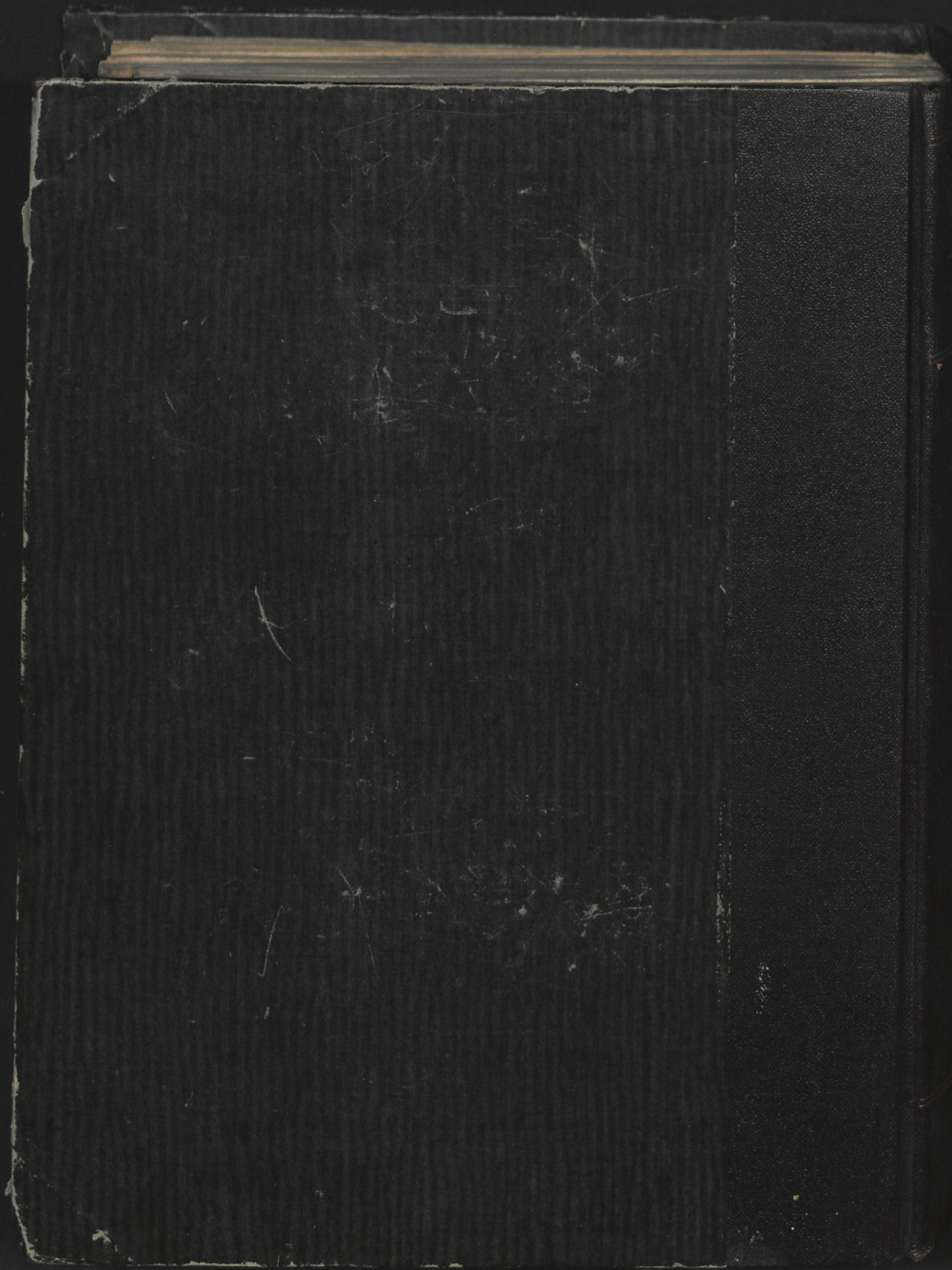
ULB Halle
006 378 986

3

1078

20

70

COMPAGNIE

LEGVM ROMANARVM

INSTITVTVM

COMME

ILLVSTRIS IVRECONSVLTORVM

AVCTO

PRAESIDI

D. CHRIST. GOETHE

ORDINIS ICTORVM ET

ASSISTENTIS

A. D. XXII. IAN. A.

IN AVDITORIO

PVBLCO

AVCTORIS

BALTHAS. FERDINANDI

LEGVM

LIPSIENSIS

LIPSIENSIS

EX OFFICINA

1. 2.

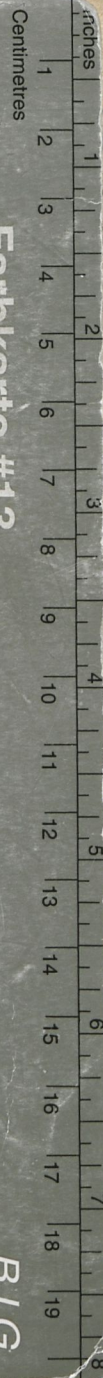
18

M

18

18

18

Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black

Farbkarte #13

B.I.G.

KONFRIED
UNIVERS.
ZVHALLE